

อุดมคติแห่งความสุขในสมัยสุโขทัย: ภาพสะท้อนจากจารึก

อิงอร สุพันธ์วิช*

บทคัดย่อ

บทวิจัยนี้มุ่งศึกษาอุดมคติแห่งความสุขในสมัยสุโขทัยโดยการศึกษาจากจารึกต่างๆในสมัยสุโขทัย ผลการวิจัยพบว่า จารึกต่างๆ ในสมัยสุโขทัยสามารถสะท้อนอุดมคติแห่งความสุขของคนในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี พิจารณาได้จากความคาดหวังจากการบำเพ็ญบุญ หลังจากบำเพ็ญบุญอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วคนในสมัยนั้นได้ตั้งจิตอธิษฐานขอให้ผลบุญนั้นๆ ดลบันดาลให้เกิดความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้าและมีทั้งโลกียสุขและโลกุตระสุข โลกียสุขที่ชาวสุโขทัยปรารถนาได้แก่ รูปโฉมงดงาม ทรัพย์สิน เงินทอง ได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นต่างๆ ส่วนโลกุตระสุขคือ ความสุขที่ได้จากการบรรลุธรรมชั้นสูงได้ไปนิพพาน และการได้กลับมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า จากคำปรารภณาพบว่ามุ่งเน้นไปที่โลกุตระสุขมากกว่าโลกียสุข

เมื่อพูดถึงความสุข ทุกคนย่อมปรารถนาความสุขด้วยกันทุกคน ความสุขอาจจะเป็นความสุขในชาตินี้หรือความสุขในชาติหน้าก็ได้ ความสุขประการสำคัญอย่างหนึ่งคือ ความสุขที่ได้จากการทำบุญทำกุศล บริจาคทาน ถวายวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนา เมื่อศึกษาจากศิลาจารึกหลักที่ 1 เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่ามีกล่าวไว้ในจารึกว่าผู้คน “มักทรงศีล มักโอบยทาน” มีการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เช่น กุฏิ วิหาร พระพุทธรูปใหญ่น้อยไว้เป็นจำนวนมาก แม้เมื่อศึกษาจารึกหลักต่อๆ มากก็จะปรากฏว่ามีการหล่อพระพิมพ์จำนวนมาก เช่น ๗๖,๑๕๒ องค์ (จารึกหลักที่ ๔๑) สร้างพระพิมพ์เท้าอายุ เช่น ๗๕ องค์ (จารึกหลักที่ ๔๒) สร้างพระพุทธรูปตีบุกหมื่นกว่าองค์ (จารึกหลักที่ ๔๓) ก่อเจดีย์บรรจุพระทอง พระเงิน พระตีบุก เงินทอง ผ้าผ่อน ผ้าเช็ดหน้า ผ้ากะแสง ผ้ากำมั่ว กุฏิ วิหาร ศาลา เสาธงปฎัก รวมทั้งการบวชลูกหลาน ฯลฯ

* อิงอร สุพันธ์วิช

อ.บ. (เกียรตินิยม), อ.ม. (ภาษาไทย) จุฬาฯ
Diploma in Applied Linguistics (RELC)

รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(จารึกหลักที่ ๔๔) นายอินทสรศักดิ์ ขอที่ดินออกญาธรรมราชาเพื่อสร้างวัด (จารึกหลักที่ ๔๙) นอกจากนี้ยังมีการสร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุ พระทอง พระเงิน พระพิมพ์ แหวน ผ้า สบอบลาย เสื้อ สไบ ผ้าเช็ดหน้า รวมทั้งถวายคนครอกหนึ่งไว้ปรนนิบัติพระ (จารึกหลักที่ ๕๐)

จะเห็นได้ว่าสิ่งที่สร้างและถวายวัดนั้น มีตั้งแต่ของเล็ก ๆ เช่น แหวน ไปจนถึงของใหญ่ ๆ เช่น พระเจดีย์ วัด รวมทั้งผู้คน สิ่งต่างๆ เหล่านี้มาจากศรัทธาของผู้คนที่ยึดมั่นในศาสนาอย่างแท้จริง

เมื่อพิจารณาค้นคว้าปัญหาบุญและทานเหล่านี้ จะเห็นได้ว่ามีตั้งแต่ผู้สูงศักดิ์ ข้าราชการ ไปจนถึงคนธรรมดาสามัญ คือ สมเด็จพระนครินทราธิราช (จารึกหลักที่ ๔๕) สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ อรรคราชมเหสีของพระมหาธรรมราชาลิไทย (จารึกหลักที่ ๔๓) เจ้าสุนทร (จารึกหลักที่ ๔๔) ขุนศรีรัตนกร (จารึกหลักที่ ๔๑) นายอินทสรศักดิ์ (จารึกหลักที่ ๔๙) พ่อأيและแม่เฒ่า (จารึกหลักที่ ๔๒) พ่อยี่ตัดผะและแม่สร้อย พ่อรัตน์และแม่เทศ (จารึกหลักที่ ๔๑) เรียกได้ว่า เพศ วัย ยศ ศักดิ์ มิใช่ข้อกีดกันการทำบุญในพระพุทธศาสนา

การทำบุญให้ทานเป็นความสุขอย่างหนึ่งของคนผู้ยึดมั่นในศาสนา หลังจากการทำบุญและให้ทานแล้ว บุคคลต่างๆ เหล่านี้ปรารถนาอะไรจากการทำบุญทำทานเหล่านั้น จากการศึกษาจารึกต่างๆ จะเห็นได้ว่า ในจารึกหลักมิได้กล่าวถึงคำอธิษฐานหรือคำปรารถนา แต่จะกล่าวถึงการสร้างวัด โบราณวัตถุ ประวัตินักบุญสำคัญทางศาสนา หรือการทำสัตย์สาบานต่อกัน ฯลฯ แต่ที่เห็นชัดเจนว่ามีการอธิษฐานขอสิ่งต่างๆ หลังจากทำบุญแล้ว คือ ในจารึกหลักที่ ๔๔ (พ.ศ.๑๙๑๖) เป็นต้นมา ผู้วิจัยได้ศึกษาจารึกหลักต่างๆ ตั้งแต่หลักที่ ๔๑-๔๓ เนื่องจากก่อนหน้านี้ไม่ปรากฏคำอธิษฐานว่าปรารถนาสิ่งใดหลังจากการทำบุญ แต่จารึกหลักที่ ๔๑ เป็นต้นมา มีการระบุไว้ชัดเจน ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะจารึกที่จารึกขึ้นก่อน พ.ศ.๒๐๐๐ เพราะต้องการทราบเฉพาะการอธิษฐานในสมัยสุโขทัยเท่านั้น ว่าหลังจากทำบุญแล้ว คนอธิษฐานขอสิ่งใดกันบ้าง จากการศึกษาพบว่าจารึกบางหลักก็มีการอธิษฐานขอสิ่งเดียว เช่น จารึกหลักที่ ๔๗ เป็นจารึกลานทอง กล่าวถึงรัชสมัยพระมหาจักรพรรดิ ทรงตั้งความปรารถนาขอเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต บางหลัก เช่น จารึกหลักที่ ๔๑ และ ๔๒ ก็ขอหลายสิ่งหลายอย่าง พอจะประมวลได้ว่าการตั้งความปรารถนา หรือคำอธิษฐานนั้น เป็นการขอเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน (ชาตินี้) และประโยชน์ในอนาคต (ชาติหน้าที่ยังมาไม่ถึง)

คำอธิษฐานเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน (ชาตินี้)

จะเห็นได้ว่า คำอธิษฐานประเภทนี้ อาจเป็นไปได้แม้จะยากหรือยากมากก็ตาม
คำอธิษฐานในกลุ่มนี้ อาจแบ่งออกได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้คือ

๑. ขอมีรูปร่าง เสียงเพราะ ยศศักดิ์ กล้าหาญ และร่ำรวย (๑๘ ครั้ง)
จะเห็นได้จากจารึก ๕ หลัก
๒. ขอมีปัญญา (๗ ครั้ง)
จะเห็นได้จากจารึก ๖ หลัก
๓. ขอมีสรีรธาในพระพุทธศาสนา ขอเป็นผู้ทรงศีล (๑๕ ครั้ง)
จะเห็นได้จากจารึก ๕ หลัก
๔. ขอบวชและได้ถึงนิพพาน (๑๑ ครั้ง)
จะเห็นได้จากจารึก ๔ หลัก

การตั้งความปรารถนาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า คำอธิษฐานเพื่อประโยชน์แก่ผู้อธิษฐานใน
กาลปัจจุบันนั้น เป็นเรื่องของมนุษย์ปุถุชนผู้ยังอยู่ในโลกียสุข เมื่อทำบุญทำทานต่างๆ ก็ปรารถนา
ผลบุญอันเป็นความสุขต่างๆ คือ

๑. ขอมีรูปร่าง เสียงเพราะ ยศศักดิ์ กล้าหาญ และร่ำรวย

การอธิษฐานขอดังกล่าวจะปรากฏในจารึกต่างๆ ๑๘ ครั้ง ดังมีข้อความการอธิษฐานใน
จารึกต่างๆ ดังนี้ คือ

๑. ขอมิโถมอันผจญพระกาม (จารึกหลักที่ ๔๑)
๒. ขอมิไพบเราะสูร (เสียงไพบเราะ) (จารึกหลักที่ ๔๒)
๓. ขอมีรูปร่าง (จารึกหลักที่ ๔๓)
๔. ขอมิเสียงไพบเราะ (จารึกหลักที่ ๔๓)
๕. ขอมิโถมงาม (จารึกหลักที่ ๔๔)
๖. ขอมิปากหอม (จารึกหลักที่ ๔๔)
๗. ขอมิสัปตริตนอนันต์ (จารึกหลักที่ ๔๑)
๘. ขอย่าให้ผู้อื่นเทียมทันข้าพเจ้าได้ ด้วยรูปหรือด้วยยศ
ด้วยอายุ ด้วยสมบัติ มีกองทรัพย์ เป็นต้น ในทุกๆ ภาพ (จารึกหลักที่ ๙๓)
๙. ขอมิสมบัติต่างๆ อันประเสริฐ (จารึกหลักที่ ๔๓)
๑๐. ทำบุญทั้งนี้ปรารถนาเกิดมาชาติใดก็ได้ ขอมั่งมี (จารึกหลักที่ ๔๔)

๑๑. ขอมมีข้าวของเงินทอง	(จารึกหลักที่ ๔๔)
๑๒. ขอมมีพาหนะ	(จารึกหลักที่ ๔๔)
๑๓. ขอมมีศักดิ์เท่าท้าวมันธาตุ	(จารึกหลักที่ ๔๑)
๑๔. ขอเทียมรามด้วยหาญ	(จารึกหลักที่ ๔๑)
๑๕. ขอห้าวหาญลือทั่วทุกแดนแสนสาธูบุชา	(จารึกหลักที่ ๔๒)

จะเห็นได้ว่า จากข้อความอธิษฐานดังกล่าว ขอมมีรูปงาม ๔ ครั้ง ขอมมีเสียงเพราะ ๒ ครั้ง ขอมมียศศักดิ์ ๒ ครั้ง ขอมมีความกล้าหาญ ๒ ครั้ง ขอมมีปากหอม ๑ ครั้ง ขอมมีอายุยืน ๑ ครั้ง และขอรำรวยมากที่สุดถึง ๖ ครั้ง (รวมพาหนะ เงินทอง ทรัพย์สมบัติ)

ความปรารถนาในโลกียสุขต่างๆ นั้น ปรากฏได้จากคำว่า *ขอมมี มี ขออย่าให้ผู้อื่นเทียมทันข้าพเจ้าได้* ฯลฯ จะเห็นว่าเป็นการขอตรงๆ คือ ขอมมีข้าวของเงินทอง ขอมมีรูปงาม ขอมมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม ขอมมีเสียงไพเราะ ขอมมีสมบัติ ขอมมีศักดิ์ ขอมมีความกล้าหาญ ฯลฯ แต่บางครั้งนอกจากจะขอตรงๆ แล้วยังมีการขอในลักษณะเปรียบเทียบอีกด้วยคือ *ขออย่าให้ผู้อื่นเทียมทันข้าพเจ้าได้* (จากจารึกวัดอโศการาม จารึกหลักที่ ๙๓) เป็นการตั้งความปรารถนาที่ต้องการอยู่เหนือผู้อื่น นับได้ว่ายังติดอยู่ในโลกียสุขอย่างมาก และยังขอให้กันไปในทุกๆ ภา อีกด้วย

นับว่าเมื่อใดที่ยังมีการเวียนว่ายตายเกิด ผู้อธิษฐานก็ขอทั้งรูป ยศ อายุ สมบัติ มากกว่าคนอื่น ๆ ทุกชาติ ๆ ที่มาเกิดนี้ คำอธิษฐานเป็นคำอธิษฐานของสมเด็จพระราชาเทพีศรีจุฬาลักษณ์ อัครมเหสีของสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย ทำให้มองเห็นได้ว่าผู้อธิษฐานยังคงติดอยู่ใน ลภ ยศ สรรเสริญ สุข ในโลกียวิสัยเพราะไม่ต้องการให้ใครมาเทียบเทียมพระองค์ได้

บางครั้งก็ตั้งความปรารถนาตรงๆ ชื่อ ๆ คือ *ทำบุญครั้งนี้ปรารถนาเกิดมาชาติใดก็ดี ขอ มั่งมี* (จารึกหลักที่ ๔๔) โดยนัยรวมทั้งชาตินี้และชาติหน้าด้วย

บางทีก็เปรียบเทียบคือ *ขอมมีโฉมอันผจญพระกาม* (จารึกหลักที่ ๔๑) เพราะพระกามคือกามเทพผู้เป็นเทพแห่งความรัก

ขอมมีศักดิ์เท่าท้าวมันธาตุ (จารึกหลักที่ ๔๑) แสดงว่าท้าวมันธาตุจะต้องเป็นผู้ที่คนทั่วไปรู้จักว่ามียศ ศักดิ์เลื่องลือ

บางครั้งขอให้มีความกล้าหาญเทียบเท่าพระราม คือ *(ขอ)เทียมรามด้วยหาญ* (จารึกหลักที่ ๔๑)

ว. ภาษาและวรรณคดีไทย ปีที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

บางครั้งใช้คำขัดแย้งกัน คือ (ขอ)หาญหัวลือเลื่องทุกแดน แสนสาธุ (จารึกหลักที่ ๔๒) ถ้ามีความหาญหาญจนลือเลื่องไปทุกแดนจนมีผู้คนจำนวนแสนกล่าวสาธุ ก็น่าจะต้องเป็น คนที่มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว มีคุณธรรมคนจึง “บูชา” หรือเป็นที่รู้จักไป “ทุกแดน”

นอกจากนี้ก็มีคำขอที่ปรารถนาว่า *ขอมิปากหอม ตนหอม* (จารึกหลักที่ ๔๔) ผู้วิจัยคิดว่าไม่น่าจะเป็นการขอโดยตรงที่มุ่งเน้นทางด้านร่างกายเท่านั้น น่าจะมีนัยไปในทางศาสนา คือ กายและวาจาดี ปากหอม คือ วาจาที่ไพเราะ ตนหอม คือ กาย/การประพฤติดีและมีข้อความในจารึกหลักที่ ๕๓ กล่าวอธิษฐานขอ *จิตอันศรัทธาก็ขอให้บังเกิดแก่หทัยทุกชาติ หทัยคือใจ* เมื่อนำมาประกอบกับคำอธิษฐานในหลักที่ ๔๔ นี้ ก็จะได้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกาย วาจา และใจ นับเป็นคำอธิษฐานที่ดีมาก เพราะเมื่อถึงพร้อม ดีพร้อมทั้งกาย วาจาและใจแล้ว จะกระทำการใดก็จะ ได้ผลสมบูรณ์ เพราะการตั้งมั่นที่ดี กายดี วาจาดีและใจดี จะส่งผลให้ผู้กระทำความสุขความ เจริญในชีวิต และยังมี “ทุกชาติ” ประกอบด้วย ยิ่งทำให้มีความสุข ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า นับได้ว่าสุขนี้เกิดแต่กาย วาจาและใจได้โดยแท้

นอกจากคำปรารถนาอันติดอยู่ในโลกียสุขแล้ว ก็ยังมีคำปรารถนาที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ อธิษฐานเป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ทรงศีล มีปัญญา เห็นแจ้งแทงตลอดใน คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ จนเกิดศรัทธาขอบวช อันจะนำไปสู่โลกุตระสุขได้เมื่อบรรลุนิพพาน ดังปรากฏในหลักศิลาจารึกหลักต่างๆ

๒. ขอมิปัญญา

จากจารึกต่างๆ ปรากฏคำอธิษฐานขอให้มีปัญญาจำนวน ๗ ครั้งด้วยกันดังปรากฏข้อความการอธิษฐานในจารึกต่างๆ ดังนี้ คือ

๑. ขอเป็นปราชญ์ดุจพระมโหสถ	(จารึกหลักที่ ๔๑)
๒. (ขอ)เปรมปราชญ์	(จารึกหลักที่ ๔๒)
๓. ขอให้ขามีปรีชา	(จารึกหลักที่ ๔๓)
๔. เฉียบแหลมยิ่งในสรรพศาสตร์	(จารึกหลักที่ ๔๓)
๕. ขอมิปรีชญา	(จารึกหลักที่ ๔๔)
๖. ขอมิปรีชญา	(จารึกหลักที่ ๔๔)
๗. ขอจงมีพระปรีชญาด้วยสองไชย	(จารึกหลักที่ ๔๕)

จะสังเกตเห็นได้ว่าผู้ทำบุญอธิษฐานตั้งความปรารถนาด้วยคำว่า *ขอเป็น ขอให้มี ขอมี* ของงมี นับเป็นการขอโดยตรงถึง ๕ ครั้ง และสิ่งที่ตามมาคือ *ปราชญ์ (ผู้มีปัญญา) ปรีชา (ปัญญาสามารถ) ปรีชญา ปรีชญา* ซึ่งมีความหมายถึงปัญญาทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีคำโดยอ้อมคือ *เฉียบแหลม (ฉลาดหลักแหลม)* ซึ่งอนุমানถึงสติปัญญา

น่าจะคิดว่าทำไมผู้ทำบุญจึงอธิษฐานขอมีปัญญา อาจเป็นเพราะปัญญา (ความรู้) นำไปสู่อำนาจและทรัพย์ได้ นับเป็นการตั้งความปรารถนาที่จะเห็นผลในชาตินี้รวมถึงชาติหน้าและทุกชาติที่ยังเวียนว่ายตายเกิดด้วย

ปัญญาถ้าใช้ในทางที่ถูกที่ควรก็นำมาซึ่งทรัพย์และอำนาจ แต่ถ้ามีทรัพย์และอำนาจเพียง ๒ ประการ อาจทำอะไรโง่ๆ หรือก่อความเดือดร้อนให้กับคนในสังคมได้ คนจึงเล็งเห็นความสำคัญของปัญญามากกว่าทรัพย์และอำนาจ จากตัวอย่างจะเห็นว่า *ขอมีปัญญานั้นจะมีคำขยายอื่นๆ* ตามมา คือ *ดุจพระมโหสถ สรรพศาสตร์ อสงไขย* แสดงให้เห็นว่าผู้ตั้งความปรารถนาขอมีปัญญานั้น *ขอมีมาก ๆ* ดังจะเห็นจากคำว่า *อสงไขย* ที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๘ ให้คำจำกัดความไว้ในหน้า ๑๓๓๙ ว่า “*ว. มากจนนับไม่ถ้วน*” *ขอมีปัญญาจนนับไม่ถ้วน*แล้วยัง*ขอให้มีปัญญาในทุก ๆ ด้าน*อีกด้วย คือคำว่า *สรรพศาสตร์* และมีความเปรียบเทียบว่า *ดุจพระมโหสถ* พระมโหสถเป็นหนึ่งในทศชาติหรือทศบารมีของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้ พระสัมมาสัมโพธิญาณ ตอนที่เสวยพระชาติเป็นพระมโหสถคือพระชาติที่บำเพ็ญปัญญาบารมี เมื่อครั้งที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิตในพระราชสำนักแห่งกษัตริย์วิเทหะ เมืองมิลิลา พระมโหสถเป็นบุตรเศรษฐี มีสติปัญญาเฉียบแหลม สามารถออกแบบศาลาตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ โดยมุ่งประโยชน์ต่อสาธารณชน สามารถแก้ปริศนา แก้ปัญหา หรืออุบายต่างๆ ได้ทุกปริศนาอย่างมีเหตุผล เช่น ปัญหาที่แม่ ๒ คนแย่งตัวลูก ทำให้ตั้งลูกจนเจ็บปวด แม่ที่แท้จริงทนลูกร้องด้วยความเจ็บปวดมิได้ ก็ปล่อยลูก ทำให้พระมโหสถรู้ทันทีว่าใครคือแม่ที่แท้จริง พระมโหสถเป็นผู้มีปัญญาอย่างยิ่ง และแสดงให้เห็นว่าปัญญาเป็นสิ่งที่ประเสริฐกว่าทรัพย์ แม้แต่การวางแผนยุทธศาสตร์ต่างๆ พระมโหสถก็ทำได้ยอดดี ดังเช่น การทำสงครามระหว่างพระเจ้าจุลณีและพระเจ้าวิเทหะ พระเจ้าจุลณีไม่สามารถตีเมืองมิลิลาได้ แล้วยังยอมยกพระธิดาให้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าวิเทหะ ด้วยความสามารถทางการทูตของพระมโหสถครั้งที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมโหสถได้แสดงปัญญาบารมีให้เห็นอย่างเด่นชัด นับว่าเป็นพระชาติหนึ่งในทศชาติที่มีคนจดจำได้มาก จนนำไปอธิษฐานขอมีปัญญาดุจพระมโหสถ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปัญญาเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะปัญญาที่เข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ทำให้คนพ้นทุกข์ และรวมไปถึงบรรลุนิพพานและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด เมื่อมีผู้คนทำบุญแล้วจึงอธิษฐานขอมีปัญญาเป็นจำนวนมาก

๓. ขอมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา, ขอเป็นผู้ทรงศีล, ฟังธรรม, ให้ทาน

จะเห็นได้ว่า นอกจากจะขอมีปัญญาแล้ว คนที่ทำบุญยังปรารถนาและอธิษฐานเกี่ยวกับพุทธศาสนาอีกหลายประการ ดังปรากฏข้อความการอธิษฐานในจารึกต่างๆ ดังนี้ คือ

๑. เป็นผู้ทรงศีล	(จารึกหลักที่ ๔๓)
๒. เป็นผู้ยินดีในกุศลอันหาโทษมิได้	(จารึกหลักที่ ๔๓)
๓. จำศีลภาวนา	(จารึกหลักที่ ๔๔)
๔. เปื้อนสงสารค่าเช่า เข้าฟังเทศนา	(จารึกหลักที่ ๔๑)
๕. ทนฟังธรรมเทศนาสมเด็จพระเจ้า	(จารึกหลักที่ ๔๒)
๖. ขอให้ข้าพเจ้าได้สะสมบุญสมภาร ทั้ง ๓ (ทาน ศีล ภาวนา) ประดุจประทับตราไว้	(จารึกหลักที่ ๙๓)
๗. ขอให้ได้สดับธรรมอันประเสริฐ	(จารึกหลักที่ ๙๓)
๘. อาจให้ทานแก่พระเพสยันดร	(จารึกหลักที่ ๔๑)
๙. อาจไอยทาน	(จารึกหลักที่ ๔๑)
๑๐. เป็นผู้บริจาคทานหาประมาณมิได้	(จารึกหลักที่ ๔๓)
๑๑. อาจให้ทาน	(จารึกหลักที่ ๔๔)
๑๒. ขอย่าให้ผู้อื่นเทียมทันข้าพเจ้าด้วย บุญสมภาร มีทาน เป็นต้น	(จารึกหลักที่ ๙๓)
๑๓. ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่จงเป็นประโยชน์ แก่ผู้ยากจนทั้งหลาย	(จารึกหลักที่ ๙๓)
๑๔. ขอรู้อาติสมรทุกเมื่อ	(จารึกหลักที่ ๔๑)

จะเห็นได้ว่า ขอเป็นผู้ทรงศีล ๑ ครั้ง ฟังธรรม ๓ ครั้ง ระลึกชาติได้ ๑ ครั้ง ยินดีกุศล ๑ ครั้ง ปฏิบัติธรรมด้วยการภาวนา ๒ ครั้ง และที่มากที่สุดคือ อาจให้ทาน ๗ ครั้ง

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นว่า ความสุข เริ่มการเปลี่ยนไปจากโลกียสุข ที่ขอสวยงาม ร่ำรวยด้วยทรัพย์สิน เงินทอง ฯลฯ มาเป็นความสุขที่เกิดจากเป็นผู้ดำรงอยู่ในศีล มีความสุขที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาอันประเสริฐของพระพุทธเจ้า มีความสุขด้วยการยินดีในการกุศลต่างๆ ได้สะสมบุญสมภารด้วย ทาน ศีล และภาวนา เริ่มเป็นความสุขที่น้อมนำเข้าสู่พุทธศาสนามากขึ้น โดยจะเห็นคำว่า เปื้อนสงสารค่าเช่า คือการเปื้อนที่จะต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารอันไม่มีที่สิ้นสุด จึงขอเข้าฟังธรรมเทศนา (จารึกหลักที่ ๔๑) แสดงให้เห็นพัฒนาการทางจิตที่เป็นไปตามลำดับจากการขอรู้อาติสมร ทรัพย์สินไปสู่การฟังธรรมให้จิตสงบ มีปัญญา จำศีล ภาวนา

บุญสมภารทั้ง ๓ (ทาน ศีล ภาวนา) มีการภาวนา เริ่มปฏิบัติธรรมอันเป็นสิ่งที่สูงขึ้นจากชั้นทาน และศีล และระดับจิตใจเริ่มยกสูงขึ้นจนถึงผู้อื่นมากขึ้นด้วยการเสียสละให้ทาน ในความว่า อาจให้ทาน อาจไถยทาน บริจาคทาน หาประมาณมิได้ แสดงถึงการเสียสละตัดกิเลส รวมทั้งความว่า ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่จงเป็นประโยชน์แก่ผู้ยากจนทั้งหลาย แสดงให้เห็นจิตใจที่ตีงามพร้อมจะเสียสละเพื่อผู้อื่นอันจะทำให้จิตใจผ่องใสเป็นสุข อิ่มเอมใจ มากกว่าการมีรูปโฉมสวยงามหรือเสียงไพเราะ ถึงแม้ว่า จะขออย่าให้ผู้อื่นเทียบทันข้าพเจ้าด้วยบุญสมภารมีทานเป็นต้น ก็อาจมองในด้านดีได้ว่าผู้อธิษฐานต้องการบริจาคทานให้ยิ่งกว่าผู้อื่น การให้ทานจึงเป็นคำอธิษฐานที่ปรากฏมากที่สุด ส่วนข้อสุดท้าย คือ ขอรู้ชาติสมรทุกเมื่อ (ขอให้ระลึกชาติได้) นับว่าเป็นข้อต้อยเพราะต้องการรู้ระลึกชาตินับว่าเป็นปรารถนาที่ยังมีกิเลสแฝงอยู่ แต่ถ้ามองในด้านดีก็จะเป็นได้ว่า เมื่อระลึกชาติได้แล้วว่าชาติก่อน ๆ เป็นอย่างไร จะได้ลด ละ เลิก หรือชาติก่อน ๆ เคยทำดีอย่างไร จะได้ทำดียิ่ง ๆ ขึ้นไปก็ได้เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน มองด้านดีก็มีสุขกว่ามองด้านร้าย

๔. ขอบวช ขอบรรลุธรรม ขอเป็นพระอรหันต์และเข้าถึงนิพพาน

การตั้งคำอธิษฐานในส่วนนี้จะยิ่งมองเห็นพัฒนาการของจิตมากขึ้น ที่ลดละกิเลสลง จนน้อมนำใจให้เห็นทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิด จนขอบวช และละกิเลสได้จนเป็นพระอรหันต์ และเข้าสู่นิพพานอันเป็นบรมสุขอย่างยิ่ง มากกว่าความสุขใด ๆ ดังจะเห็นได้จากคำอธิษฐานที่ปรากฏในจารึกต่าง ๆ ดังนี้

๑. ศรัทธาขอบวชสวดใจบุญ ภูลบาตรจีวร		
อย่าพักกรโกนเกศ		(จารึกหลักที่ ๕๑)
๒. ขอเข้าผนวช	ทรงผนวชชมบุญ	
ภูบาตรจีวร	อย่าพักกรโกนเกศ	(จารึกหลักที่ ๕๒)
๓. เด็จเกลสตระพัด	อรหัตหันสงสาร	(จารึกหลักที่ ๕๑)
๔. เด็จกลเสตระพัด	อรหัตหันสงสาร	(จารึกหลักที่ ๕๒)
๕. เป็นผู้ปลดเปลื้องตน ให้พ้นจากกิเลส		(จารึกหลักที่ ๕๓)
๖. เอาสาธูยังนิรพานฟากฟ้า		(จารึกหลักที่ ๕๑)
๗. โดยพระไปนิรพานฟากฟ้า		(จารึกหลักที่ ๕๒)
๘. ขอลุแกโสตาปัตติผลหมายเข้าไปนิพพาน		(จารึกหลักที่ ๕๔)

จะเห็นได้ว่า ผู้อธิษฐานขอบวช ๒ ครั้ง ขอเป็นพระอรหันต์ ๒ ครั้ง ขอให้ตัดกิเลสได้ ๓ ครั้ง ขอบรรลุโสดาบัน ๑ ครั้ง และขอนิพพาน ๓ ครั้ง

ด้านการบวชผู้ตั้งความปรารถนา จะใช้คำว่า *ขอบวช* *ขอเข้าผนวช* เป็นการตั้งความปรารถนาอย่างตรงไปตรงมา เมื่อบวชแล้วก็อาจจะพัฒนาจิตใจยิ่งขึ้นจนสามารถตัดกิเลสเข้าสู่ภาวะความเป็นพระอรหันต์ ดังความว่า *เต็จเกลสตระพัต* *อรหัตตันสงสาร* และ *เต็จกเลสตระพัต* *อรหัตตันสงสาร*

เมื่อเป็นพระอรหันต์แล้วก็ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป ดังความว่า หนสงสาร คือ การเวียนกลับไม่ไปเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไปแล้ว เพราะบรรลุสัจธรรมขั้นสูงเข้าสู่ภาวะอรหันต์ และความว่า *ปลดเปลื้องตนให้พ้นจากกิเลส* มองเห็นภาพได้ดีว่า ปลดกิเลสออกจากตน ไม่มีกิเลสอีกต่อไป บรรลุภาวะธรรมขั้นสูงไปถึงนิรพานหรือนิพพานต่อไป ดังคำอธิบายว่า *ขอบรรลุแกโสตาปัตติผล* (ซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัติธรรมที่ยังอยู่ในขั้นต่ำ) *หมายเข้าไปนิพพาน* (ซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัติธรรมขั้นสูง)

เมื่อบรรลุธรรมขั้นสูงเป็นพระอรหันต์เข้าสู่นิพพานแล้วก็ยิ่งมีความสุขมากยิ่งขึ้น มิต้องมาคอยเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารอีกต่อไป นับเป็นความสุขด้านโลกุตระอย่างแท้จริง จากที่กล่าวมานี้เป็นคำอธิบายที่อนุমানได้ว่าเป็นประโยชน์ในปัจจุบัน(ชาตินี้) สามารถทำได้จริง เห็นผลได้จริง ก่อให้เกิดความสุขอย่างแท้จริงจากโลกียสุขไปสู่โลกุตระโดยแท้ แม้จะขอไปนิพพาน ก็จัดว่า เป็นความสุขได้ เพราะเป็นการตั้งความปรารถนาขอให้มีความสุข ผู้ขอยังมีกิเลสอยู่ แต่เป็นกิเลสในทางที่ดี

คำอธิบายเพื่อประโยชน์ในอนาคต (ชาติหน้า)

จะเห็นได้ว่า การขอในลักษณะนี้ ต้องเป็นอนาคต (ชาติหน้า) เท่านั้น เพราะปัจจุบันเป็นไปไม่ได้ ต้องมีการเวียนว่าย ตาย และกลับมาเกิดใหม่ จึงจะได้ผล

คำอธิบายในกลุ่มนี้ อาจแบ่งออกได้อีก ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑. ขอพบพระศรีอาริยมุตไตรย (๙ ครั้ง)
๒. ขอเป็นพระพุทธเจ้า (ในอนาคตกาล) (๓ ครั้ง)
๓. ขอเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต/สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น มีพ่อแก้วแม่แก้ว (๖ ครั้ง)
๔. ขอเกิดเป็นผู้ชายในชาติหน้า (๑ ครั้ง)

คำอธิบายที่เป็นประโยชน์ในอนาคต(ชาติหน้า)นี้จะเห็นว่าอธิบายขอพบพระศรีอาริยมุตไตรยมากที่สุด คือ ขอถึง ๙ ครั้ง

๑. ขอบพระศรีอารีย์ (พระศรีอารียเมตไตรย)

ชาวพุทธมีความเชื่อว่าในกัปหนึ่ง ๆ จะมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้จำนวนไม่เท่ากันบางกัปมีพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ บางกัปก็ ๔ พระองค์ บางกัป ๓ พระองค์ ๒ พระองค์ หรือพระองค์เดียว แต่ในกัปปัจจุบันจะมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ ๕ พระองค์ คือ

๑. พระพุทธเจ้ากุกสันธ
๒. พระพุทธเจ้าโกนาคมน์
๓. พระพุทธกัสสป
๔. พระพุทธโคดม (คือพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน)

และจะมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ในภายหน้าอีก ๑ พระองค์ คือ พระพุทธศรีอารียเมตไตรย(พระศรี-อารีย์, พระศรีอารียเมตไตรย) (ไตรภูมิพระร่วง:หน้า ๓๐๐) คนก็หวังว่าจะได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นในอนาคตกาลและยุคนั้นเป็นยุคที่สุขสบาย ใครอยากได้อะไรก็ไปขอได้จากต้นกัลปพฤกษ์ ชีวิตสะดวกสบายมาก ผู้คนจึงมีความหวังจะเกิดมาพบพระศรีอารียเมตไตรย ดังปรากฏในคำอธิษฐานดังนี้คือ

๑. ได้เฝ้าพระศรีอารียเมตไตรยที่มาเป็นพระพุทธเจ้า (จารึกหลักที่ ๕๑)
๒. เฝ้าบพิตรพระไมตรีเมื่อพระศรีสรรเพชญ์เสด็จมาเป็นพระพุทธเจ้า (จารึกหลักที่ ๕๒)
๓. ขอจงได้ทันพระศรีอารียเมตไตรยโพธิสัตว์ (จารึกหลักที่ ๕๔)
๔. ขอจงได้ทันพระศรีอารียไมตรี (จารึกหลักที่ ๕๕)
๕. ขอให้ทันพระพุทธศรีอารียไมตรี (จารึกหลักที่ ๕๘)
๖. จงพระศรีอารีย(ไม)ตรี // สิทธิการียะ (จารึกหลักที่ ๕๘)
๗. ตูข้าท่านทั้งหลายชวนช่วยทำในศาสนานี้จะประกาศทันศาสนาพระศรีอารียไมตรีโพธิสัตว์ทุกชาติ (จารึกหลักที่ ๕๙)
๘. ขอให้ได้สดับธรรมอันประเสริฐของพระพุทธเมตไตรย (จารึกหลักที่ ๙๓)
๙. ขอพระพุทธเมตไตรยพระองค์นั้นยกย่องข้าพเจ้าในท่ามกลางที่ประชุมพุทธบริษัท (จารึกหลักที่ ๙๓)

จะเห็นว่าคนตั้งความปรารถนาไว้ว่าทราบเท่าที่ยังไม่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดก็ขอบพระศรีอารียเมตไตรย โดยจะตั้งความปรารถนาตรง ๆ คือ ได้เฝ้า ขอจงได้ทัน ขอให้ทัน จะประกาศทันศาสนา ขอให้ได้สดับธรรมอันประเสริฐ ขอ....ยกย่องเป็น

นอกจากจะขอให้เกิดทันยุคพระศรีอารียเมตไตรยและขอเข้าเฝ้าพระศรีอารียเมตไตรยแล้ว ยังขอให้สดับธรรมอันประเสริฐ ขอให้พระพุทธเมตไตรยพระองค์นั้นยกย่องข้าพเจ้า

ท่ามกลางที่ประชุมพุทธบริษัทอีกด้วย นับเป็นการอธิษฐานขอสำหรับอนาคตที่ยังมาไม่ถึง แต่ตั้งความปรารถนาไว้เพื่อชาติหน้าในอนาคตกาล ขณะที่ขอมีปัญญานั้น อนุমানได้ว่าในขณะปัจจุบันด้วยและกายภาคหน้าด้วย

เสฐียรโกเศศ ได้กล่าวถึงพระศรีอารียเมตไตรยและต้นกัลปพฤกษ์ไว้ว่า

“ต้นไม้ชื่อกัลปพฤกษ์นี้บนเมืองสวรรค์ของพระอินทร์ก็มี เมื่อพระศรีอารียะลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็จะมีต้นกัลปพฤกษ์อย่างนี้ในเมืองมนุษย์เหมือนกัน ใครต้องการอะไรไปนึกอยู่ในต้นกัลปพฤกษ์ก็สมความปรารถนาทุกอย่าง เพราะฉะนั้นคนที่ทำบุญไม่ได้มุ่งหวังพ้นสังสารทุกข์ แต่มุ่งไปเกิดชาติหน้า “ให้ทันพระศรีอารียะ” ก็มีเพราะทะเลาะทะเลาะอยากได้นี้ก็อะไรๆ ใต้ต้นกัลปพฤกษ์”

(เล่าเรื่องในไตรภูมิ:หน้า ๖๒)

ความเชื่อเรื่องพระศรีอารียะจึงเป็นความเชื่อว่าจะต้องมีพระพุทธเจ้าอีกพระองค์หนึ่งมาตรัสรู้ในกายภาคหน้า จึงขออธิษฐานไปเกิดทันพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น การขอไปเกิดสมัยพระศรีอารียเมตไตรยก็สะท้อนอะไรบางอย่างด้วย คือในสังคมขณะนั้นอาจจะดีจริง ประชาชนทำมาหากินได้สะดวก พระเจ้าแผ่นดินก็อยู่ในทศพิธราชธรรม แต่ก็ยังต้องลำบากทำมาหากิน ต้องต่อสู้ชีวิต ต้องอะไรหลายๆ อย่าง ขณะที่ยุคพระศรีอารียะมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าก็จะมีต้นกัลปพฤกษ์ ใครอยากได้อะไรก็ไปขอไม่ต้องลำบาก สุขสบายดี นับเป็นโลกในอุดมคติ อาจไม่มีจริงแต่เป็นที่น่าปรารถนาอย่างยิ่ง ต้นกัลปพฤกษ์มีลักษณะดังนี้ คือ

“ต้นกัลปพฤกษ์ต้นหนึ่งโดยสูงได้ ๑๐๐ โยชน์ โดยกว้างได้ ๑๐๐ โยชน์ โดยรอบบริเวณมณฑลได้ ๓๐๐ โยชน์ แลต้นกัลปพฤกษ์นั้นผู้ใดจะปรารถนาหาทุนทรัพย์สรรพเหตุอันใดๆก็ดีย่อมได้สำเร็จในต้นไม้ทุกประการแลฯ ถ้าแลผู้คนใดปรารถนาจะใคร่ได้เงินแลทองของแก้วเครื่องประดับนี้ทั้งหลาย เป็นต้นว่าเสื่อสร้อยสนิมพิมพาภรณ์ก็ดี แลผ้าผ่อนก่อนแพรพรรณสิ่งใดๆ ก็ดี แลข้าวน้ำโภชนาหารของกินสิ่งใดก็ดี ก็ย่อมบังเกิดขึ้นแต่ค่าคบต้นกัลปพฤกษ์นั้น ก็ให้สำเร็จความปรารถนาแก่ชนทั้งหลายนั้นแลฯ”

(ไตรภูมิพระร่วง:หน้า ๘๖)

เมื่อพระศรีอารียเมตไตรยจะมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ก็จะมีต้นกัลปพฤกษ์มาอยู่ยังโลกมนุษย์ด้วย นี่อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ผู้คนจึงตั้งอธิษฐานขอพบ ขอทันพระศรีอารียเมตไตรย เพราะอาจจะมีโลกในอุดมคติมีความสุขในชาติหน้าก็ได้

๒. ขอเป็นพระพุทธเจ้า

ถ้าสังเกตจะเห็นว่า การตั้งอธิษฐานขอสิ่งต่าง ๆ จะมาจากสิ่งที่ยังมีกิเลสอยู่และค่อย ๆ พัฒนาไปตามลำดับขั้น จนกระทั่งเป็นพระอรหันต์ ขอไปนิพพาน และสุดท้ายขอให้เป็นพระพุทธเจ้านี้ แสดงให้เห็นความเชื่อของพุทธศาสนิกชนว่าการบรรลุสังขาร ไม่มีกิเลส เป็นสิ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนาคนจึงตั้งความปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ต้องบำเพ็ญบารมีมาหลาย ๆ แสนชาติ แต่จะเห็นว่าผู้คนก็ยังตั้งความปรารถนาเพื่อไว้ในอนาคตกาล ดังนี้

๑. ขอให้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (จาริกหลักที่ ๔๓)
๒. ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล (จาริกหลักที่ ๔๗)
๓. ขอจงบรรลุสัมโพธิ(ความตรัสรู้)เหมือนพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (จาริกหลักที่ ๙๓)

จะเห็นว่า มีคำขอตรง ๆ ๒ ข้อคือ ขอให้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล ส่วนขอจงบรรลุสัมโพธิ เหมือนพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นการอนุমানว่าน่าจะขอมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าและบรรลุสัมโพธิ(ความตรัสรู้) เป็นที่น่าสังเกตว่าเหตุใดคนจึงปรารถนาพุทธภูมิกันมาก ก่อนที่จะเป็นพระพุทธเจ้าก็ต้องเป็นพระโพธิสัตว์มาก่อน การที่พระโพธิสัตว์จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้นั้น จะต้องบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ถึง ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา ดังที่ก่อนที่พระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบันจะตรัสรู้นั้น ก็ทรงกระทำบารมี ๑๐ ประการ ในสิบชาติสุดท้าย คือ

๑. พระเตมีย์	บำเพ็ญ	เนกขัมมบารมี
๒. พระมหาชนก	บำเพ็ญ	วิริยบารมี
๓. พระสุวรรณสาม	บำเพ็ญ	เมตตาบารมี
๔. พระเนมิราช	บำเพ็ญ	อธิษฐานบารมี
๕. พระมโหสถ	บำเพ็ญ	ปัญญาบารมี
๖. พระกิริทัต	บำเพ็ญ	ศีลบารมี
๗. พระจันทกุมาร	บำเพ็ญ	ขันติบารมี
๘. พระนารทะ	บำเพ็ญ	อุเบกขาบารมี
๙. พระวิฐรบัททิต	บำเพ็ญ	สัจจบารมี
๑๐. พระเวสสันดร	บำเพ็ญ	ทานบารมี

นอกจากนี้ยังต้องบำเพ็ญบารมีที่เรียกว่า สมติงสบารมี แปลว่าบารมีครบ ๓๐ ถ้วน คือ บารมี ระดับสามัญ เช่น ให้ทรัพย์เงินทองของนอกกายต่างๆ อุปบารมี เช่น การเสียสละ อวัยวะเป็นทานและปรมัตถบารมี คือการสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นอีกด้วย

พระโพธิสัตว์องค์ที่จะมาตรัสรู้ในกัปปัจจุบัน คือ พระศรีอาริยมตไตรยที่ผู้คนตั้งความปรารถนาจะได้พบนั่นเอง

นอกจากนี้ยังมี

อุคัมมติตัญญุโพธิสัตว์ ที่เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจะเรียกว่า พระปัญญาธิกพุทธเจ้า (เน้นปัญญามากกว่าศรัทธา)

วิปจิตัญญุโพธิสัตว์ ที่เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จะเรียกว่า พระสัทธาธิกพุทธเจ้า (เน้นศรัทธามากกว่าปัญญา)

เนยยโพธิสัตว์ ที่เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจะเรียกว่า พระวิริยาธิกพุทธเจ้า (เน้นความเพียรมากกว่าปัญญา)

และยังมี พระปัจเจกพุทธเจ้า ที่ตรัสรู้เฉพาะตนไม่มีสั่งสอนกันผู้อื่น

(พระเจ้าสิบชาติ: ๒๕๕๓)

การที่ผู้ที่ทำบุญแล้วตั้งความปรารถนาขอให้เป็นพระพุทธเจ้าจึงอาจเป็นไปได้เพราะมีหลายพระองค์ แต่พิจารณาอีก ๆ แล้วน่าจะตั้งความปรารถนาเป็นพระปัญญาธิกพุทธเจ้ามากกว่าอื่นเนื่องจากคำขออธิษฐานข้ออื่นบ่งชี้เรื่องขอมิปัญญาประกอบไว้ด้วย

๓. ขอเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต/สวรรค์ทั้ง 6 ชั้น และตระกูลดี ๆ

จะเห็นได้ว่าคำอธิษฐานที่เป็นประโยชน์ในอนาคตหรือชาติหน้านั้นมักจะเป็นไปหลังจากที่ผู้อธิษฐานถึงแก่กรรมแล้ว จึงอธิษฐานดังนี้

๑. ขอไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต (จารึกหลักที่ ๔๑)

๒. ส่วนตนกุขาขอไปเกิดเอากำเนิดในดุสิต (จารึกหลักที่ ๔๒)

๓. ด้วยบุญญาภพของข้าพเจ้าขอให้ท่านเหล่านั้น

(พระราชสวามีพระราชมารดาของพระสวามี ฯลฯ)

จงไปสู่สวรรค์ด้วยกันทั้งหมดจงเสวยสมบัติในสวรรค์

ทั้ง ๖ ชั้น ตามปรารถนา

(จารึกหลักที่ ๙๓)

เป็นที่น่าสังเกตว่าเหตุใดจึงต้องเจาะจงเป็นสวรรค์ชั้นดุสิตหรือสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น สวรรค์ต่าง ๆ มีดีอย่างไรบ้าง

“สวรรค์ชั้นแรกคือ จาตุมหาราชิกา.....รอบนั้นใส่เทียรย่อมกำแพงทองประดับนี้ด้วยแก้ว ๗ ประการ....บานประตูนั้นเทียรย่อมแก้วแลมีปราสาทอยู่เหนือประตูนั้น.....ผู้ใดได้กระทำบุญได้ไปเกิดเป็นเทพดาย่อมมีปราสาทแก้วเงินทองสมบัติเป็นทิพย์อันอเนกแลฯ”

(ไตรภูมิพระร่วง: ๒๐๓-๒๐๕)

“ชั้นฟ้าอันชื่อว่าดาวดึงษานั้น.....อันปรากฏเป็นเมืองพระอินทร์ผู้เป็นพระญาแก่เทพดาทั้งหลาย....มีพระเจดีย์เจ้าพระองค์ ๑ ทรงพระนามชื่อพระจุฬามณีเจดีย์....แล้วผู้ใดทำบุญทำกรรมใส่....ไหว้นบคำรพสมาบูชาแลปฏิบัติแก่พระศรีรัตนไตรย แลเลี้ยงดูพ่อแลแม่ยำเียงผู้เฒ่าผู้แก่ รักพี่น้อง แลรักท่านผู้อื่นแลชิตันอาจารย์ แลครูบารยาย แลให้ผ้ากฐิน แลก่อพระเจดีย์กระทำบูชาปลูกกุฏิวิหาร แลปลูกพระศรีมหาโพธิ แลสดับนี้ฟังธรรมเทศนา แลจำศีลเมตตภาวนาสวดมนต์ไหว้พระ แลอำนาจทานยำเียงสมณพราหมณ์.....ก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์แล”

(ไตรภูมิพระร่วง: ๒๐๗-๒๒๙)

“ชั้นฟ้าอันชื่อว่า ยามา แลมีฝูงเทพดาทั้งหลายอยู่ในชั้นฟ้าแลมีปราสาทแก้วปราสาททองปราสาทเงินเป็นวิมาน แลมีกำแพงแก้วรอบ แลมีสวนแก้วอุทยานอันดี แลมีสระโบกขรณีแลฯ อันว่าเทพดาทั้งหลายเหล่านั้นมีองค์แลหน้าตารุ่งเรืองงามหนักหนา”

(ไตรภูมิพระร่วง: ๒๒๙)

“ชั้นฟ้าอันชื่อว่า ดุสิตาสวรรค์ (ดุสิต) นั้นๆ มีปราสาทแก้วปราสาทเงินปราสาททองเป็นวิมาน..หมู่เทวดาทั้งหลายอันอยู่ในดุสิตนั้น รู้บุญ รู้ธรรม ทั้งพระโพธิสัตว์เจ้าผู้สร้างสมภารอันจะลงมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าใส่เทียรย่อมสถิตในชั้นฟ้านั้นแลฯ บัดนี้พระศรีอาริยมตไตรยเจ้าผู้ลงมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าภายในภัททกัลป์นี้ก็เสด็จสถิตในที่นั้นแล ย่อมตรัสเทศนาธรรมให้เทพดาทั้งหลายฟังอยู่ทุกเมื่อมิขาดแลฯ”

(ไตรภูมิพระร่วง: ๒๓๐)

“ชั้นฟ้าอันชื่อว่า นิมมานรดี นั้นๆ เทียรย่อมมีปราสาทแก้วแลปราสาทเงิน ปราสาททองเป็นวิมาน....ฝูงเทพยดาที่อยู่ในชั้นนั้น ถ้าแลว่ามีใจปรารถนาจะใคร่หาอันใด ๆ ก็ดี เขาหากนฤมิตตนให้เป็นเองโดยใจรักเขาไปได้ทุกประการแล้ว”

(ไตรภูมิพระร่วง: ๒๓๑)

“ชั้นฟ้าอันชื่อว่า *ปรนิมมิตวสวัตตี* สวรรค์...ชั้นฟ้านี้ใส่ประเสริฐด้วยสุขสมบัติ ยิ่งชั้นฟ้าทั้งหลายนั้นแลฯ ฉะใคร่ได้สหัพพิทยโภชนาหารสิ่งใด ๆ ก็ดี แลมีเทพยดาองค์อื่นหากนฤมิตเป็นสิ่งนั้นแลได้โดยใจเองทุกประการ”

(ไตรภูมิพระร่วง: ๒๓๑)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการที่เจาะจงสวรรค์ชั้นดุสิตเพราะต้องการไปเฝ้าพระศรีอารียเมตไตรยไปฟังธรรมจากพระองค์เพราะพระองค์ตรัสเทศนาธรรมให้เทพยดาทั้งหลายฟังอยู่ไม่ขาด หรือการที่ใครปรารถนาสวรรค์ชั้นใดก็ขอให้ไปเกิดขึ้น เพราะแต่ละชั้นก็ล้วนสุขสบายด้วยกันทั้งทั้งสิ้น

ความคิดเรื่องขอไปสวรรค์ชั้นดุสิตหรือสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นหรือ ฉกามาพจร นี้ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดี เรื่อง *ไตรภูมิพระร่วง* อย่างเต็มที่ เพราะปรากฏความคิดเกี่ยวกับพระศรีอารียเมตไตรยที่ประทับอยู่ ณ สวรรค์ชั้นดุสิต ตรัสธรรมเทศนา ฯลฯ ผู้คนที่ทำบุญจึงตั้งความปรารถนาจะไปสวรรค์ชั้นดุสิตหรือจะไปพบพระศรีอารียหรือไปฟังธรรมจากพระศรีอารียด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้ว

และจะเห็นได้ว่าการขึ้นสวรรค์เป็นของง่ายมากสำหรับชาวสุโขทัย เพราะปรากฏการทำบุญเป็นหลักฐานตรงดั่งที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง คือ ให้ผ้ากฐิน ก่อพระเจดีย์ กระทำคูกาปลุกกุฎีวิหาร ปลุกพระศรีมหาโพธิ ฟังธรรม จำศีล เมตตา ภาวนา สวดมนต์ไหว้พระ ถวายผู้คนข้าวของไว้เป็นสมณสมบัติ ฯลฯ ดังจะเห็นรายละเอียดได้ใน จารึกหลักที่ ๔๑-๔๓

นอกจากจะขอไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตแล้ว บางครั้งก็อธิษฐานในทำนองว่า

ขอมาเกิดเอากำเนิดในกษัตริย์ที่นี่ (จารึกหลักที่ ๔๑)

ผู้ตั้งความปรารถนา คือ ขุนศรีรัตนากร...อีกลูกเต้าพวกพ้องพี่น้องศรัทธาหล่อพระพิมพ์ พระคณาเจ็ดหมื่นหกพันร้อยห้าสิบสององค์ แล้วก็ตั้งความปรารถนาตรงๆ *ขอมาเกิด* เอากำเนิดในกษัตริย์ *ที่นี่* ในประเทศไทยนี้มีชื่อที่อื่น หรือ *ขออุบัติในกษัตริย์ตระกูล* (จารึกหลักที่ ๔๒) ผู้ตั้งคำอธิษฐานขอเกิดในตระกูลกษัตริย์ก็คือ พ่ออ้าย แม่เฉา ซึ่งเป็นคนธรรมดาตนเองที่ขอไปเกิดในตระกูลที่สูงขึ้นจากการที่ทำบุญ

ด้วยกุศลผลบุญข้าหล่อมพระพุทฺธ พระพิมพ์ถว้วันเกิดทำบูชาพระศรีรัตนไตรย ฟังสดับกรรม สรรพบริบูรณ์ กัลปนาอนิสงสนี้ไปทั่วไตรภพ สบสัถว์นิกกร บิดรญาติสาธุชน ชื่อผู้กระทำพระพิมพ์นี้แลพออายุได้เจ็ดสิบห้าปี วันได้ญิบหมื่น เจ็ดพันห้าร้อยวัน กระทำพระถว้วันเท่าวันดังนี้ อันนี้ส่วนแม่เฉาได้เจ็ดสิบห้าปีวัน ไชรญิบหมื่น เจ็ดพันห้าร้อยวัน พออายุผู้ลูกแลเขียนแลกระทำด้วยทาน ดังนี้ ขอจงได้ตั้งข้าอธิษฐานดังนี้ .....ขอได้เยี่ยงกุข้าอธิษฐานนี้

(จารึกหลักที่ ๔๒)

เป็นการอธิษฐานขอตรง ๆ และขออธิษฐานต่าง ๆ ถึง ๑๒ ประการด้วยกัน คือ

ส่วนตนกุข้าขอไปเกิด เอกำกำเนิดในดุสิต / ฝ้าบพิตรพระไมตรี เมื่อพระศรีสรรเพชญ์ เสด็จมาเป็นพระพุทฺธ / ขออุบัติในกษัตริย์ตระกูล / ไพเราะสุร / เปรมปราชญ์ / อาจโอยทาน / หาญห้าวลือทั่วทุกแดน แสนสาธุบูชา / ท้นฟังขพุงธรรมเทศนาสมเด็จพระเจ้า / ขอเข้าบวชทรงผนวชชมบุญ กุลบาตรจีพร อย่าพักกรโกนเกศ / เด็จกเลสตระบัด / อรหัดหันสงสาร / โดยพระไปนิรพานฟากฟ้า / ขอได้เยี่ยงกุข้าอธิษฐานนี้ (จารึกหลักที่ ๔๒)

จะเห็นได้ว่าขออะไรต่าง ๆ แล้วจะลงท้ายด้วยว่า ขอได้เยี่ยงกุอธิษฐานนี้ เป็นการสรุปรวมความคิดขอให้ได้ทั้งหมดมิใช่ประการใดประการหนึ่งเท่านั้น

ขอมีพ่อแก้วแม่แก้ว (จารึกหลักที่ ๔๔) ในที่นี้มีได้ปรารถนาจะเกิดในตระกูลกษัตริย์แต่ปรารถนาจะมีพ่อและแม่ที่ประเสริฐ คือ อาจจะเป็นพ่อแม่ที่มีจิตใจมุ่งมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนา อยู่ในศีลและธรรมอันดี ซึ่งมีคุณค่ากว่าพ่อแม่ที่ร่ำรวยแต่เพียงอย่างเดียว

๔. ขอเกิดเป็นผู้ชายในชาติหน้า

จะเห็นได้ว่าการทำบุญมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย คนธรรมดาเจ้านายผู้สูงศักดิ์ แลขุนนาง แต่อาจจะมีผู้ชายมากกว่าผู้หญิง การตั้งความปรารถนาจึงเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป ขอรูปร่างมีทรัพย์ มีปัญญา ขอพบพระโพธิสัตว์ ฯลฯ แต่มีเพียงจารึกหลักเดียว คือ หลักที่ ๙๓ ที่สมเด็จพระราชเทพศรีจุฬาลักษณ์อรรคราชมเหสีของสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย ที่ตั้งความปรารถนาจะขอเกิดเป็นผู้ชายในอนาคต

ถึงแม้หญิงและชายมิได้มีข้อปิดกั้นในการทำบุญ แต่สิ่งหนึ่งที่หญิงมิอาจทำได้ คือ การบวชเป็นภิกษุ แม้หญิงจะมีจิตใจศรัทธามุ่งมั่นเลื่อมใสแท้จริง แต่ไม่ปรากฏภิกษุณีมานานแล้ว

จึงยากที่จะบวชได้ หรืออาจเกิดจากความเชื่อที่ว่าผู้ชายมีสถานภาพและบทบาทมากกว่าหญิงในสังคมสมัยก่อน ผู้หญิงจึงต้องการมีสถานะบทบาทเท่าเทียมกับชายจึงเกิดการตั้งคำอธิษฐานไว้เช่นนี้

การทำบุญเป็นความสุขทำให้อิ่มเอิบใจ เมื่อทำบุญแล้วก็ปลาบปลื้มในบุญกุศลนั้น มีการตั้งคำอธิษฐาน ตั้งความปรารถนาถวายอานิสงส์ผลบุญนั้นๆ ไปให้แก่ญาติมิตรด้วย มิใช่ให้เฉพาะตนเองเท่านั้น ดังมีคำถวายอานิสงส์ว่า

“ถวายอานิสงส์แด่สมเด็จพระรามาธิบดี แก่สมเด็จพระศรีราชาธิราชแต่
พวกญาติพี่น้องแม่ออกสาวเจ้าเหล่านักธรรม จุ๋นจุ๋นสวรรค์นิพพาน”
(จารึกหลักที่ ๔๑)

จะเห็นได้ว่า การอธิษฐานจะมี ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งขอมอบอานิสงส์แด่พระมหากษัตริย์ ญาติมิตร โยมอุปฐากทั้งชายและหญิงรวมทั้งผู้ปฏิบัติธรรม ขอให้ไปสวรรค์ ไปนิพพาน จะเห็นได้ว่า เมื่อทำบุญแล้วยังไม่หมดกิเลสมิได้มุ่งหวังสงบสุข ยังหวังความสุขสะดวกสบายในชาติหน้าก็ขอให้ไปเกิดในสวรรค์ แต่ถ้าแต่ละคนมีปัญหา มีดวงตาเห็นธรรม เข้าใจพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์อย่างแจ่มชัด สวรรค์สมบัติก็ไม่มีความหมาย คงมุ่งหมายไปนิพพานสมบัติ ซึ่งเป็นที่ที่กล่าวไว้ว่า

“ผู้ใดจะถึงแก่มหานครนิพพานนั้นบมิรู้ฉิบหาย บมิรู้แปรปรวนไปมา
แลฝูงสัตว์ทั้งหลายอยู่ในไตรภูมินี้แลฯ กล่าวถึงในไตรภูมิมหานิพพานแลฯ”
(ไตรภูมิพระร่วง: ๓๒๖)

“คนผู้มีปัญญาควรเอาอาการดังนี้ใส่ใจแล้วรำพึงถึงอนิจจัง สงสารแลเร่ง
ทำบุญแลธรรมจงหนักให้พ้นจากสงสารอันบมิเที่ยงแลฯ ให้พ้นพลันถึงสมบัติ
คือมหานครนิพพานอันมั่นอันบมิไหวบมิรู้ฉิบหายบมิตายบมิรู้จากที่ ลางที่ดียิ่ง
กว่าสมบัติทั้งหลายอันมีในไตรโลกนี้แล” (ไตรภูมิพระร่วง: ๓๑๔)

นอกจากนี้ยังปรากฏในจารึกหลักอื่นๆ อีก คือ

- กลับนาอานิสงส์นี้ไปทั่วไตรภพสप्तสวรรค์ บิดาญาติสาธุชน(จารึกหลักที่ ๔๒)
- กระทำบุญทั้งหลายนี้ไซ้ (กรรมนี้ไต่) แก่ แม่ แก่ พ่อ แก่ ญาติกาพันธุ์พงศ์
และตนโสด (จารึกหลักที่ ๔๔)
- ด้วยบุญกรรมนี้ขอให้มารดาบิดาทั้งสองของข้าพเจ้า พระสวามีของข้าพเจ้า พระ
ราชมารดาของพระสวามี จงมีความสุขปราศจากทุกข์จากการเบียดเบียน ด้วย

บุญญาภาพของข้าพเจ้าขอให้ท่านเหล่านั้นจงไปสู่สวรรค์ด้วยกันทั้งหมดจงเสวยสมบัติในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ตามปรารถนา (จาริกหลักที่ ๙๓)

จะเห็นได้ว่ามิใช่เฉพาะตนหรือพระมหากษัตริย์ ญาติมิตร พ่อแม่และผู้ใกล้ชิดเท่านั้น แม้แต่คนและสัตว์ทั่วไปทั้งสามภพ “ไตรภพสบสัตว์นิกม” และ “สาธุชน” ผู้ประพดดิติก็ได้รับอานิสงส์ผลบุญนี้ไปด้วย แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องบุญว่า ยิ่งทำยิ่งได้ ยิ่งให้ยิ่งมีมาก มิได้ตระหนี่เก็บไว้เพียงลำพัง แต่ปรารถนาดีกับผู้อื่นอีกด้วย ปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ มีแต่ความสุข นับเป็นจิตใจที่ได้พัฒนาแล้ว

นอกเหนือจากบุคคลดังที่กล่าวมาแล้วก็จะเป็นส่วนที่ตนตั้งความปรารถนา ก็จะมีคำว่า

ส่วนตนดูข้าขอ.....	(จาริกหลักที่ ๔๒)
พ่อยี่ตัดผะกระทำบุญนี้ขอ.....	(จาริกหลักที่ ๔๔)
ทำบุญทั้งนี้ปรารถนา.....	(จาริกหลักที่ ๔๔)
ขอรู้ชาติสมรทุกเมื่อ	(จาริกหลักที่ ๔๑)
ขอมีโถมอันผจญพระกาม	(จาริกหลักที่ ๔๑)
ขออย่าให้ผู้อื่นเทียมทัน	(จาริกหลักที่ ๙๓)
ปรารถนาเกิดมาชาติใดก็ดี ขอมีมั่งมี	(จาริกหลักที่ ๔๔)
ขอเป็นปราชญ์	(จาริกหลักที่ ๔๑)
ขอให้ข้ามีปรีชา	(จาริกหลักที่ ๔๓)
ขอจงมีพระปรีชา	(จาริกหลักที่ ๔๘)
ขอจงได้ทันพระศรีอารีย์ไมตรี	(จาริกหลักที่ ๔๔)
ขอลูแก่ไสดาปัตติผล	(จาริกหลักที่ ๔๔)
ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทเจ้า	(จาริกหลักที่ ๔๗)
ขอจงบรรลุสัมโพธิ	(จาริกหลักที่ ๙๓)
อาจให้ท่าน	(จาริกหลักที่ ๔๑)
อาจโอยทาน	(จาริกหลักที่ ๔๒)
ทรัพย์สมบัติที่มีอยู่จงเป็นประโยชน์แก่ผู้ยากจน	(จาริกหลักที่ ๙๓)

คำที่ใช้ก็จะระบุบ่งความต้องการอย่างชัดเจนคือ ขอ ขอมิ ขอจงมี ขอเป็น ขออย่า ขอลูแก่ อาจ ปรารถนา ฯลฯ บางครั้งจะจบลงด้วยวลีว่า

ขอได้เยี่ยงดูข้าอธิฐาน	(จาริกหลักที่ ๔๑)
ขอได้เยี่ยงดูข้าอธิฐานนี้	(จาริกหลักที่ ๔๒)

สิทธิการริยะ(เป็นคำอธิษฐานขอความสำเร็จ) (จารึกหลักที่ ๔๗)

จากการศึกษาอุดมคติแห่งความสุขในสมัยสุโขทัย พอจะสรุปได้ว่า ความสุขประการหนึ่งคือ ความสุขจากการทำบุญกุศลในพระพุทธศาสนา การทำบุญก่อให้เกิดความปลื้มปิติ ผู้ที่ทำบุญมีตั้งแต่พระมหากษัตริย์ พระมเหสี ขุนนาง ข้าราชการ คนสามัญ และมีทั้งชายและหญิงที่ไฝ่ในการทำบุญ เมื่อทำบุญแล้ว ชาวสุโขทัยเหล่านั้นได้อธิษฐานตั้งความปรารถนาขอให้บุญกุศลที่ทำนั้นมีผลถึงบิดามารดา ครอบครัว พี่น้อง ญาติธรรม มิตรสหาย ผู้มีพระคุณ ตลอดจนजनเทวดาต่างๆ ฯลฯ และส่วนตัวผู้กระทำบุญนั้น ก็จะตั้งความปรารถนาขอสิ่งต่างๆ มีตั้งแต่ขอเพียงประการเดียวไปจนถึงหลายๆ ประการ

สิ่งที่ชาวสุโขทัยปรารถนานั้น ก็นับเป็นความสุข มีทั้งโลกียสุขคือขอให้มีรูปโฉมงดงาม มีทรัพย์สมบัติ ยศฐาบรรดาศักดิ์ ได้ไปสวรรค์ชั้นต่างๆ ทั้งชั้นดุสิตและชั้นอื่นๆ ฯลฯ และโลกุตระสุขอันเป็นความสุขที่ยอดยิ่งจากการได้บรรลุธรรมชั้นสูง บรรลุนิพพาน ตลอดจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

สิ่งที่ชาวสุโขทัยตั้งความปรารถนานั้น มีตั้งแต่ประโยชน์สุขในกาลปัจจุบันชาตินี้ ถึงแม้จะเป็นไปได้ยากหรือยากมาก และประโยชน์สุขในอนาคตกาล(ชาติหน้า) จากคำอธิษฐาน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความคิด ความเชื่อ ของคนในสมัยสุโขทัยได้เป็นอย่างดีว่ายึดมั่นผูกพันในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง รวมทั้งเชื่อในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด ชาตินี้ ชาติหน้า รวมทั้งเข้าใจระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติที่ผูกพันกัน แม้จะตายไปแล้วก็ยังปรารถนาให้ญาติมิตรเป็นสุข รวมทั้งมีความจงรักภักดีต่อระบบราชาธิปไตยและความเชื่อมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวดาอารักษ์ต่างๆ

การตั้งความปรารถนาพุทธภูมิขอเป็นพระพุทธเจ้านั้น สะท้อนให้เห็นว่าลึกๆ ในจิตใจของชาวพุทธนั้นศรัทธายึดมั่นในพระพุทธศาสนา และเห็นว่าความสุขที่เหนือสิ่งอื่นใดคือโลกุตระสุข ได้บรรลุนิพพาน แล้วไม่กลับมาเกิดอีก ถึงแม้ชาวสุโขทัยจะตั้งความปรารถนาขอมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า เราก็สามารถเข้าใจได้ว่า ถึงแม้ผู้ตั้งความปรารถนานั้นจะกลับมาเกิดเป็นปัจเจกพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้แล้วไม่ต้องการสั่งสอนผู้ใดก็ตาม แต่ผู้ตั้งความปรารถนานั้นก็ยังได้บรรลุสัจธรรมชั้นสูงสุด เป็นธรรมที่เหนือกาลเวลา จึงก่อให้เกิดสุขยิ่ง หรือถ้าผู้ตั้งความปรารถนาได้มีโอกาสกลับมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้แล้วต้องการสั่งสอนให้มวลชนบรรลุธรรม น้อมนำให้มวลมนุษย์ดำเนินไปในครรลองคลองธรรม ก็ยังนับได้ว่า เป็นผู้ที่มีเมตตาปรารถนาให้สัตว์โลกได้พ้นทุกข์ การตั้งความปรารถนาเช่นนี้ คือเห็นแก่ผู้อื่นมากกว่าตนเอง เป็นการเสียสละความสุข

ส่วนตัวเพื่อผู้อื่น จึงนับได้ว่าอุดมคติแห่งความสุขของชาวสุโขทัยที่ปรากฏในจารึกต่างๆ นั้นก็คือ โลกุตระสุข

เมื่อพิจารณาความสุขของคนในสมัยสุโขทัย จะเห็นได้ว่าไม่ต่างจากคนในปัจจุบันที่มุ่งหวังโลกียสุข คือ ทรัพย์สินสมบัติ ความงาม ลลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ฯลฯ ดังจะเห็นได้จากการตั้งความปรารถนาขอสิ่งเหล่านี้ ถึง ๓๒ ครั้ง (มีรูปร่างงาม เสียเพราะ ยศศักดิ์ และร่ำรวย ๑๘ ครั้ง มีปัญญา ๗ ครั้ง เกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ ๖ ครั้ง ในอนาคตเกิดเป็นผู้ชาย ๑ ครั้ง) แต่คนสมัยสุโขทัยจะแตกต่างจากคนปัจจุบันตรงที่มีได้ปรารถนาแต่โลกียสุขเท่านั้น คนสมัยสุโขทัยยังปรารถนาโลกุตระสุขคือ การได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า การบรรลุธรรมขั้นสูงจนได้ไปนิพพาน ไม่กลับมาเกิดอีก รวมทั้งการกลับมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าในชาติหน้า ดังเห็นได้จากคำอธิษฐานถึง ๓๘ ครั้ง (มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ทรงศีล ๑๕ ครั้ง บวช ได้ไปนิพพาน ๑๑ ครั้ง พบพระศรีอาริย์ ๙ ครั้ง เป็นพระพุทธเจ้า ๓ ครั้ง) ซึ่งมากกว่าการขอแนวโลกียสุข (บางครั้งอาจจะมีผู้ค้านว่า การขออย่างนี้ก็เป็นกิเลสเหมือนกัน แต่ก็ยังนับได้ว่า เป็นสิ่งที่ดีแก่ตนเองและสังคม เพราะมิใช่ขอร่ำรวยเฉพาะตนเองเท่านั้น คนสุโขทัยตั้งความปรารถนาขอให้มีความร่ำรวยเพื่อที่จะมีโอกาสให้ทานอื่นๆ ขึ้นไปอีก นับว่าเป็นกุศลอันดี) และถ้านับรวมการขอมีปัญญาถึง ๗ ครั้ง และอนุমানได้ว่ามีปัญญาได้เห็นธรรม เห็นชอบในสิ่งถูกต้อง ประกอบกับการศึกษาจารึกต่างๆ จะพบว่า คนในสมัยสุโขทัยใฝ่ธรรม ดังหลักฐานจากการสร้างกุฏิ พินิทารูปพระพุทธรูป ฯลฯ ตลอดจนการกัลปนาข้าคนไว้ปรนนิบัติพระ จึงอาจกล่าวได้ว่า อุดมคติแห่งความสุขของคนในสมัยสุโขทัยคือ โลกุตระสุข โดยแท้แน่นอน

บรรณานุกรม

คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี.

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑.กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

.....ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓.กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

.....ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔.กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

เทพพร มังธานี.พระเจ้าลิขิต.กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, ๒๕๔๓.

ลิไท, พระยา. ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพฯ: บรรณาการ, ๒๕๑๕.

ราชบัณฑิตยสถาน.พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์,

๒๕๔๖

เสฐียรโกเศศ.เล่าเรื่องในไตรภูมิ.กรุงเทพฯ: น้ำฝน, ๒๕๔๐.